

МИЛАН РАДУЛОВИЋ ИЛИ КА ТЕОЛОШКОЈ ТЕОРИЈИ КЊИЖЕВНОСТИ

Књижевности, теолозија, философија – тематско-проблемски зборник у спомен Милану Радуловићу, ур. Милица Мустур и Кристијан Олах, Институт за књижевност и уметност – Православни богословски факултет Светог Василија Острошког, Београд – Фоча 2018

Зборник насловљен *Књижевности, теолозија, философија* замишљен је као публикација у част дугогодишњем руководиоцу пројекта „Културолошке књижевне теорије и српска књижевна критика”, научном саветнику Института за књижевност и уметност у Београду и редовном професору Православног богословског факултета у Фочи, др Милану Радуловићу. Удес је хтео да, у току припреме, зборник „у част” постане зборник „у спомен”, јер је Радуловић, након кратко видљивог боловања, напречац преминуо.

Зборник садржи, не рачунајући завршни биобиблиографски део, четрдесет и осам научних прилога, компонованих у три тематска сегмента: први теоријски усмерен, други интерпретативно наднет над српском књижевношћу, а трећи у целини посвећен аутору коме је зборник посвећен. Уредници, Милица Мустур и Кристијан Олах, у „Уводној напомени” образлажу да три термина постављена у наслов омеђују простор научног занимања Милана Радуловића. При томе нарочито указују на ауторово заснивање у нашој књижевној мисли „јединствене теолошке теорије или философије књижевности”, чиме се оделотворио у духу разлике и опреке савременим теоријским токовима у којима се такав дух и прокламује, али унутар идеолошки лимитираног круга идеја. За уреднике „Радуловићево тумачење српске књижевности и културе из теолошке перспективе, са фокусом на православно наслеђе, представља аутентичан књижевнокритички метод који, свакако, заслужује подробну метакритичку пажњу”. Зато је трећи, најопсежнији сегмент зборника, посвећен управо књижевнонаучном делу Милана Радуловића, док први и други сегмент окупљају теоријске и интерпретативне текстове, добрим делом писаних из Радуловићу блиске „религијске и теолошке перспективе”. Завршни сегмент и односи превагу не само због тематског фокуса него и стога што текстови о Радуловићевом опусу чине скоро половину укупног броја прилога.

Први сегмент зборника *Књижевности, теолозија, философија*, као што смо поменули, пре свега је теоријског карактера, уз два прилога који припадају домену књижевне и културне историје. Богољуб Шијаковић, у раду „Логос и агносеологија”, долази до тачке разматрања с које недоступност егзистенцијално важних сазнања, несазнатљивост и неизразивост, не исходи у скептицизму и агностицизму већ у прихватању

„непознања” као „врсте и момента знања”, особито у ситуацијама „које се опиру смислу”. У тексту „Можда стварамо нове светове” Ромило Кнежевић се бави „теургијском природом уметности”, на основу поставки Берђајева, као и Хајдегерове онтолошке апологије уметности, што подразумева и признање поетског стваралаштва за религијску, односно сакраменталну делатност. Из угла философије уметности, Саша Радојчић аналитички разматра „три димензије појма” песме као језичког уметничког дела, повезујући појмове традиције, језичког догађаја и еминентног текста, или, у знаку временских односа: истовременост, процесуалност и историчност. Милослав Шутић прегледно приказује развој руске естетичке мисли, њене везе са теоријом књижевности, а у средишту пажње му је научни допринос Јурија Борјева, аутора, поред осталог, широко познате двотомне *Естетике*. Зорица Никитовић је заступљена радом „Језик свете мисли”, у којем преиспитује устаљену опреку *сакрално/иррофано*, потеклу из раније диглосије, којом се, према њеном уверењу, парцијализује језичко и књижевно наслеђе у развојном континуитету. У раду Александре Манчић „Транскултурно превођење идеја по ободима” разматрају се два и код нас врло присутна мислиоца, Унамуну и Шестов, као и њихови опоненти Анхел Ганивет и Димитрије Мерешковски, у светлу „идеје о непотребности идеја”. Давор Миличевић се бави односом новозаветних текстова према Старом завету, упућујући и на књижевна мерила, поред догматских, која су допринела њиховом уграђивању у хришћанску свету књигу, као и на темељне утицаје превода Светог Писма на обликовање националних прозних стилова. Ранко Поповић у своме разматрању „Могућности теолошког приступа књижевности” узима као делатне примере из новијег периода, поред Милана Радуловића такође Жарка Видовића и Давора Миличевића, као заступнике концепта теолошке критике, који тек одскора у нас, не без отпора, задобија легитимацију. Православни угао разматрања примењује и Весна Тријић у осврту на општи учинак српске романескне прозе на почетку 21. века, потпале под уплив тржишних захтева и идеологије глобализације. Владимир Гвозден настоји да оцрта основне контуре односа књижевности према темама смртних грехова, које проистичу из основа хришћанске традиције. Један од уредника зборника, Кристијан Олах, тематизује духовна упоришта укупног дела Николе Милошевића, у распону између двају кључних појмова, меланхолије и носталгије. У раду Драгане Грбић указује се на значај Универзитета у Халеу у остваривању српско-малоруских културних веза у 18. веку, чији су носиоци тамошњи бивши студенти. Милица Ђуковић посеже за термином „културна идеологија”, код Радуловића иначе повлашћеним, у осврту на идеје Тихомира Остојића о васпитању укуса, личним примером и у националном духу, у поређењу са сличним залагањима пре свега Богдана Поповића, Скерлића и Цвијића.

Други сегмент садржи, једнако као и први, тринаест прилога, у којима аутори настоје да своје интерпретације углавном српских књижевних текстова саобразе темељној позицији истраживача чијем је спомену зборник и посвећен. Једино Ксенија Кончаревић, у челном раду другог одељка, пажљиво и упућено, сагледава лингвистичке и поетичке аспекте Пушкинове песме у односу на *Великојосну молићву* Јефрема Сирина. Марија Грујић се, овом приликом, посветила мотивима религијских обичаја у прози Борисава Станковића кроз визуру појединца и његове везе са припадајућим колективом. Милош Живковић анализује Дисову поезију у контексту „религиозне инспирације и националне историје”. Јелена Марићевић прати духовну семантизацију флоралног и фауналног света, суматраистички озраченог, у прозама Црњанског *Дневник о Чарнојевићу* и *Сузни крокодил*. У заједничком раду, Саша Шмуља и Андреја Марић осветљавају дуго потиснуто дело Светислава Мандића, не само песничко. Хришћански елементи у Раичковићевој поезији нису досад били предмет значајније пажње у критици, што својим прилогом надокнађује Душица Потих. Предраг Тодоровић ишчитава више песничких збирки Миодрага Павловића и рашчлањује песничково широко ерудитно извориште из домена упоредних религија и његових антрополошки усмерених видика. Милена Илишевић је проучавала „библијску реторику и форме песничке религиозности” на примерима текстова Борислава Пекића и Милоша Црњанског, с нагласком на фигури Исуса Христа. У средиште аналитичке пажње рада Татјане Росић Илић „Репетиција, ревизија и(ли) рециклирање комунистичке историје/историје комунизма” постављени су романи Слободана Селенића и поступак деконструкције односа отац–син. Божанска инстанца, уз друге елементе, предмет је разматрања поеме *Косић и кожа* Александра Ристовића у раду Марка Аврамовића. Владимир Вукашиновић доноси „геолошко читање” поезије Новице Тадића, за шта му довољно подстицаја даје завршна фаза Тадићевог писања. Наша савременица, песникиња Злата Коцић, тема је аналитичког рада Марка Паовице о „сакралном подтексту и религиозном доживљају”. Владислава Гордић Петковић издваја елементе чуда и казне у остварењима српских прозаисткиња (Јелена Ленголд, Јудита Шалго, Љубица Мркаљ, Славица Гароња, Тања Ступар Трифуновић).

Трећи сегмент заправо представља зборник у зборнику, не само по обиму него и по тематској усредсређености на разуђено, иако нагло прекинуто књижевнонаучно дело Милана Радуловића. И овај сегмент је окупио ауторе који су вишедеценијски пратиоци Радуловићеве ауторске еволуције, али и млађе истраживаче, чије је научно формирање Радуловић пратио или на њега непосредније утицао. Славко Гордић, на уводном месту трећег сегмента, даје целовит поглед на пространо поље Радуловићевог научног рада, посебно истичући његово бављење идеолошки потиснутим ауторима које је вратио у видокруг историје српске

књижевне критике, као и трагање за „симбиозом уметничког стваралаштва и религије”. На почетку евокативан, Радуловићев духовни портрет који нам посредује Бранко Летић оцртава иманентни садржај уметника у лику теоретичара и критичара. Дарко Ристов Ђого, један од Радуловићевих млађих настављача, прилаже инспиративан текст о „јуродивој и дјечјој перспективи у књижевно-богословској мисли Милана Радуловића”. С другачијих теоријских и искуствених полазишта и својственом аргументацијом Игор Перишић даје своју слику Радуловићевог критичког приступа. Јасмина Ахметагић осветљава проблем вредновања, као битно питање Радуловићеве књижевне мисли, православно засноване. Теорија књижевне критике, којом се Радуловић непрекидно бавио на пројекту Института за књижевност и уметност, питање је које је разматрао Стојан Ђорђевић. Радомир В. Ивановић описује теоријскокритичка одређења Милана Радуловића ишчитавајући низ његових кључних монографија. Прожимање књижевности и теологије такође третира у своме раду Сениша Јелушић. Радуловићеве студије посвећене напред реченом, књижевно-теолошком проблемском пољу тема су и радова Предрага Јашовића и Радомира Батурана. Станиша Тутњевић проучава два међусобно условљена аспекта критичког приступа Милана Радуловића, улогу традиције у заснивању српског књижевног канона и теоцентрично схватање књижевности. Разматрањем студије *Модернизам и српска идеалистичка философија* Владимир Димитријевић прегледно показује Радуловићев допринос превладавању идеолошки сужене слике о нашем експресионизму, из које су уклоњени теолошки аутори попут Николаја Велимировић и Јустина Поповића. У писању о опусу Милана Радуловића, Владан Бајчета се окреће његовом раду на периодизацији, интерпретацији и класификацији српске књижевне критике, а Владан Бартула односу према старој српској књижевности, као базичном сегменту књижевног канона и укупне српске књижевне самосвести. Бојан Чолак је посветио пажњу анализи Радуловићевог читања поезије Алексе Шантића. Исидора Секулић као велика тема и значајна фигура у видокругу Милана Радуловића нашла се у тематској жижи Мирка Магарашевића. Радуловићево писање о роману Добрице Ћосића чини полазиште за анализу „критичког духа и метода” коју је предузео Милош М. Ђорђевић, а у блиском проблемском подручју креће се и Ана Мумовић. Ђорђе Јанић разматра религиозне и књижевне елементе који одређују оквире националног идентитета у делу Милана Радуловића. Једно од последњих Радуловићевих дела и посебно усмерених тема је проблем „српског културног обрасца” који рашчлањује Јана Алексић. На крају, измештено из књижевног простора проучавања, али не и његовог деловања у јавном простору, Саша Шољевић поентира освртом на шири контекст усвајања Закона о црквама и верским заједницама, којем је пресудно допринео Милан Радуловић, као српски министар вера (2004–2007). Милица Мустур, један

од уредника зборника, својим прилогом доприноси расветљењу Радуловићеве „запитаности над природом и смислом књижевне критике, критичке свести и критичког чина”, као сусретом две равноправне свести. (Рад је смештен на крај одељка, мада би, по тематском мерилу, требало да се нађе негде у средини.)

Као увод у животопис Милана Радуловића, дата је давна репортажа из пера Ђуре Дамњановића, која, из књижевно-публицистичког угла, баца светло на Радуловићеве истраживачке почетке. У завршном делу зборника нашле су место биографија и библиографија Милана Радуловића, критичка литература о његовим књигама, као и прилог о цитираниости Радуловићевих радова. Зборник је опремљен и регистром имена.

Ако је уобичајена намена оваквих заједничких публикација одавање почести нечијој интелектуалној фигури, онда је *Књижевности, њеолозија, философија*, зборник у спомен Милану Радуловићу, ову улогу остварио на нимало формалан нити пригодан начин. Не само да сабира широк круг аутора, него је свако од њих показао спремност да своје теоријске позиције приближи оптици научника коме се у част и спомен прилаже, остајући и даље у простору властитог искуства и сензибилитета. Дуго занемаривана тематика и аналитичка перспектива коју је Милан Радуловић постојано обрађивао показала се интерпретативно продуктивном у већини радова из првог и другог сегмента, чиме је изнутра посведочена Радуловићева духовна присутност и отвореност која је уважавала разлике у свој дисперзивности и сучељености савремених теоријских идеја и пракси. С друге стране, слика о делу Милана Радуловића, захваљујући репрезентативним радовима из трећег дела зборника, поуздано је одређена већ у првој години критичаревог преласка у историју области којој је посветио радни век. Ова слика такође није конвенционална, већ довољно садржајна и подстицајна за даље увиде.

Др Драган Л. ХАМОВИЋ

Виши научни сарадник

Институт за књижевност и уметност, Београд

hamovicdragan@gmail.com

РОМАН О САМОЋИ СТАРОГ ГРАДА

Миодраг Матицки, *Перон самоће*, Чигоја штампа, Београд 2018

Трећи коњ, Глува лађа, Луди њесак, Иду Немци, Свакодневно хвањање веверице, Вучјак Аделе Арђени, Предности џијса, Делџа – луцидни, необични наслови књига Миодрага Матицког, који вас чим их прочитате заробе радозналошћу јер редовно у својој синтагми скривају изненађења